

26/01/2026

Προκόπιος Παυλόπουλος: Μνήμες και διδάγματα από το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων

/ [Επικαιρότητα](#)

Θεσσαλονίκη, 25.1.2026

Σε ομιλία του στην Θεσσαλονίκη, στο πλαίσιο της εκδήλωσης για την Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος που οργάνωσε η Ισραηλιτική Κοινότητα Θεσσαλονίκης, ο πρώην Πρόεδρος της Δημοκρατίας, Ακαδημαϊκός και Επίτιμος Καθηγητής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Προκόπιος Παυλόπουλος επισήμανε, μεταξύ άλλων, και τα εξής:

«Πρόλογος

Με αισθήματα ύψιστης τιμής και ανείπωτης συγκίνησης βρίσκομαι σήμερα εδώ, μαζί σας, κατά την Ημέρα Μνήμης των Ελλήνων Εβραίων Μαρτύρων και Ηρώων του Ολοκαυτώματος αποτίοντας, για μιαν ακόμη φορά, τον οφειλόμενο φόρο τιμής στην Ιερή Μνήμη των Συmpατριωτών μας Εβραίων της Θεσσαλονίκης, τραγικών θυμάτων του Ολοκαυτώματος. Και η συγκίνησή μου αυτή εντείνεται περισσότερο όταν γυρίζω πίσω στον χρόνο για να θυμηθώ ότι ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας υπέγραψα, την 29^η Δεκεμβρίου 2017, το διάταγμα για την ανέγερση του εμβληματικού Εβραϊκού Μουσείου Ολοκαυτώματος, του δεύτερου από πλευράς μεγέθους και συμβολισμών Μουσείου αυτής της μορφής παγκοσμίως. Το οποίο σύντομα θα ολοκληρωθεί και θα εκπέμπει ακτινοβολία μνήμης και διδαχής, προκειμένου να μας καθοδηγεί ως φάρος εκπλήρωσης ενός αυτονόητου και διαχρονικού χρέους απέναντι στον Άνθρωπο και στην Ανθρωπότητα, όπως θα εκθέσω στην συνέχεια διεξοδικότερα.

I. Η ιστορική διαδρομή της Εβραϊκής Κοινότητας Θεσσαλονίκης

Ξεκινώ από την, ουσιαστικώς αυτονόητη, επισήμανση ότι η ανέγερση του Εβραϊκού Μουσείου Ολοκαυτώματος στην Θεσσαλονίκη συνιστά πράξη απόδοσης ιστορικής δικαιοσύνης, αν αναλογισθούμε ότι τα φρικτά πάθη των Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης κατά την διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου είναι μία μικρογραφία του συνολικού Ολοκαυτώματος των Εβραίων, ως του ειδεχθέστερου εγκλήματος κατά της Ανθρωπότητας. Και αυτό επιβάλλει, και στο πλαίσιο της σημερινής εκδήλωσης, μία σύντομη αναδρομή στην πορεία εξέλιξης της Εβραϊκής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης, αφότου άρχισε να εγκαθίσταται σε αυτή την Πόλη που εδώ και χιλιετίες διαγράφει την λαμπρή ιστορική πορεία της εντός του ευρύτερου γεωγραφικού χώρου της μίας και αυθεντικής Ελληνικής Μακεδονίας.

A. Οι ρίζες της Εβραϊκής Κοινότητας της Θεσσαλονίκης χάνονται στα βάθη των αιώνων. Πιθανότατα δε οι πρώτοι Εβραίοι εγκαταστάθηκαν στην Θεσσαλονίκη επί Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας προ Χριστού. Όμως τα γνωστά ιστορικά τεκμήρια ως προς την Κοινότητα αυτή ανατρέχουν στους πρώτους Μεταχριστιανικούς χρόνους, κατά την περίοδο της ύστερης Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, οπότε και στην Εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης είχε εκχωρηθεί από τους Ρωμαίους ένα καθεστώς σχετικώς ευρείας διοικητικής αλλά και θρησκευτικής αυτονομίας. Περί το 1160, στην Μεσοβυζαντινή Θεσσαλονίκη είχαν εγκατασταθεί 500 Εβραίοι. Το 1376 παρατηρείται η πρώτη ομαδική εγκατάσταση στην Θεσσαλονίκη των Εβραίων Ασκεναζίμ, προερχόμενων κυρίως από την Ουγγαρία και την Γερμανία αρχικώς, αλλά και από την Προβηγκία, την Ιταλία και την Σικελία στην συνέχεια. Ένα πολύ μεγαλύτερο ρεύμα εγκατάστασης Εβραίων στην Θεσσαλονίκη εμφανίζεται μετά το

1492. Όταν λόγω των εναντίον τους διωγμών, από τους βασιλείς της Ισπανίας Φερδινάνδο και Ισαβέλλα, φθάνουν από εκεί –αλλά και από την Πορτογαλία ύστερα- στην Θεσσαλονίκη πάνω από 15.000, ίσως και 20.000, Εβραίοι Σεφαραδίμ.

Β. Κατά τον 19^ο και κατά το πρώτο ήμισυ του 20^{ού} αιώνα η πρόοδος των Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης υπήρξε εντυπωσιακή, ιδίως στον οικονομικό –και κατ’εξοχήν στον εμπορικό- τομέα. Εξ ίσου σημαντική υπήρξε και η συμμετοχή τους στην εν γένει κοινωνική αλλά και πολιτική ζωή της Πόλης. Άξια μνείας είναι η δράση των εργατών Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης μέσα από το πρωτοποριακό για την εποχή του κίνημα της ιστορικής «Φεντερασιόν», υπό την ηγεσία του Αβραάμ Μπεναρόγια. Μεγάλο όμως ήταν, για την Εβραϊκή Κοινότητα της Θεσσαλονίκης, το πλήγμα της πυρκαγιάς του 1917, υποχρεώνοντας πολλά μέλη της να μεταναστεύσουν για να επιβιώσουν και για να κάνουν μία νέα αρχή ζωής. Το 1940, η Εβραϊκή Κοινότητα Θεσσαλονίκης αριθμούσε και πάλι πάνω από 50.000 ψυχές. Από αυτούς στον επικό Πόλεμο 1940-1941 κατά του φασισμού –και ύστερα του ναζισμού- συμμετείχαν πάνω από 13.000 Έλληνες Εβραίοι, εκ των οποίων 343 ως αξιωματικοί. Έπεσαν στο πεδίο της μάχης 513, ενώ τραυματίσθηκαν 3.743.

Γ. Την 9^η Απριλίου 1941 τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής μπήκαν στην Θεσσαλονίκη, και σχεδόν αμέσως άρχισαν να εφαρμόζουν επί της εκεί Εβραϊκής Κοινότητας τις βάρβαρες ναζιστικές μεθόδους τους, αρχικώς με μέτρα ασφυκτικού περιορισμού και αποκάλυπτης γκετοποίησης. Την 15^η Μαρτίου 1943 ξεκίνησαν από την Θεσσαλονίκη για το μαρτυρικό ταξίδι τους τα πρώτα τρένα μεταφοράς προς εξόντωση των Ελλήνων Εβραίων με προορισμό τα κολαστήρια του Άουσβιτς-Μπιρκενάου. Ως το τέλος του ναζιστικού καθεστώτος, από τους συνολικώς 67.000 Έλληνες Εβραίους πάνω από 46.000 Έλληνες Εβραίοι της Θεσσαλονίκης μεταφέρθηκαν στα ως άνω στρατόπεδα φρικτού θανάτου. Από αυτούς μόνο 1.950 επέζησαν –όπως επέζησαν- και επέστρεψαν στην Θεσσαλονίκη για να ξαναχτίσουν την, οπωσδήποτε ολιγομελέστερη αλλά και πάλι κραταιά, Εβραϊκή Κοινότητα της Πόλης. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τόνισα, ευθύς εξ αρχής, ότι η εξόντωση των χιλιάδων Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης, προεχόντως στα στρατόπεδα Άουσβιτς-Μπιρκενάου, είναι μία μικρογραφία του συνολικού Ολοκαυτώματος των Εβραίων, της οποίας το ιστορικό και συμβολικό αποτύπωμα θα υπενθυμίζει στο διηνεκές, και σε όλη την Υφήλιο, το Εβραϊκό Μουσείο Ολοκαυτώματος στην Θεσσαλονίκη.

II. Σύγχρονες διαστάσεις του «Δεν Ξεχνάμε-Ποτέ Ξανά»

Όλα τ’ ανωτέρω εξηγούν την άφατη συγκίνηση και την βαθιά αίσθηση χρέους με τις οποίες προσέρχομαι σήμερα στην εκδήλωση για τους Έλληνες Εβραίους της

Θεσσαλονίκης που υπήρξαν Ήρωες και Μάρτυρες, ταυτοχρόνως, του Ολοκαυτώματος. Του απαράγραπτου αυτού εγκλήματος κατά της Ανθρωπότητας, της αδιανόητης αυτής τραγωδίας που διαπράχθηκε από τους Γερμανούς ναζί κατά την διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου και σημάδεψε, μια για πάντα, την Παγκόσμια Ιστορία. Γι' αυτό και η ομιλία μου θα ήταν προδήλως ελλιπής και επιφανειακή αν περιοριζόταν σε μία απλή παράθεση των γεγονότων του Ολοκαυτώματος των Ελλήνων Εβραίων της Θεσσαλονίκης, δίχως την έστω και στοιχειώδη κατάθεση και επικαιροποίηση των διδαγμάτων του θεμελιώδους προτάγματος «Δεν ξεχνάμε-Ποτέ Ξανά». Δίχως δηλαδή την αναγωγή στα βασικά χαρακτηριστικά του δικού μας χρέους εν προκειμένω, πολλώ μάλλον όταν η δυστοπική εποχή μας πρέπει να μας διδάσκει το καθήκον αδιάλειπτης εγρήγορσης μπροστά στους σύγχρονους, εν πολλοίς υποδόριους και γι' αυτό εξαιρετικά διαβρωτικούς, κινδύνους που υποδαυλίζουν κατ' εξοχήν τους πολέμους και τις ανισότητες υπονομεύοντας, ταυτοχρόνως, τους Δημοκρατικούς Θεσμούς και το Κράτος Δικαίου και περιθωριοποιώντας προκλητικώς τις αρχές και τις αξίες του Ανθρωπισμού, της Αλληλεγγύης, της Ειρήνης και της Κοινωνικής Δικαιοσύνης.

A. Στο σημείο αυτό ας μου επιτραπεί να προσφύγω, τόσο για την αφετηρία όσο και για την οριστική διαμόρφωση των περαιτέρω σκέψεών μου εν προκειμένω, σε δύο, κλασικές κυριολεκτικώς, μελέτες ως προς τα αίτια που γέννησαν την πανανθρώπινη τραγωδία του Ολοκαυτώματος.

1. Ο Mark Mazower, στην βαθυστόχαστη μελέτη του «Σκοτεινή Ήπειρος»,^[1] απέδειξε ότι, δυστυχώς, η Ευρώπη στον εικοστό αιώνα **«δεν ήταν η φυσική πατρίδα της ελευθερίας και της δημοκρατίας όσο ένα εφιαλτικό εργαστήριο κοινωνικού και πολιτικού πειραματισμού»**. Με αποτέλεσμα, έως το 1940 τα δημοκρατικά ιδεώδη και η αξία της δημοκρατικής διακυβέρνησης να έχουν υποχωρήσει δραματικά στις συνειδήσεις αρκετών Ευρωπαϊκών Λαών, γεγονός που ευνόησε την άνοδο του Χίτλερ και του ναζιστικού ολοκληρωτισμού στην εξουσία.
2. Και ο Saul Friedländer, στην υποδειγματικώς τεκμηριωμένη μελέτη του «Η ναζιστική Γερμανία και οι Εβραίοι»^[2], ανέδειξε με ενάργεια και, ως εκ τούτου, με απόλυτη πειστικότητα ότι η ναζιστική ιδεολογία ήταν αυτή που υπαγόρευσε την γερμανική πολιτική της εποχής εκείνης, καθιστώντας την εξόντωση των Εβραίων αναπόσπαστο μέρος της και πρωταρχικό της στόχο.

α) Ο έγκριτος αυτός, τσεχικής καταγωγής, ιστορικός δίνει, στην προμνημονευόμενη μελέτη του, έμφαση στην φυλετική -αντισημιτική ρητορική του ναζισμού, όπως και στο γεγονός ότι ο ίδιος ο Χίτλερ ενεχόταν στην λήψη όλων των σημαντικών αποφάσεων για την εξόντωση των Εβραίων. Σύμφωνα με τον Saul

Friedländer, η αντισημιτική εμμονή βρισκόταν στην καρδιά του ναζιστικού «ιδεολογικού σύμπαντος», ως ενοποιητικός κώδικας της φυλετικής κοινότητας και ως μέσο διαρκούς κινητοποίησης του καθεστώτος.

β) Το Άουσβιτς, επομένως, όπως και κάθε αντίστοιχο ναζιστικό κολαστήριο της εποχής θα έπρεπε να είχαν προβλεφθεί ως το, νομοτελειακώς επερχόμενο, φρικιαστικό αποτέλεσμα της ναζιστικής ιδεολογίας. Έχει απόλυτο δίκαιο, λοιπόν, ο Saul Friedländer όταν επιγραμματικώς, σημειώνει: **«Κάθε ιστορικό έργο για τα γεγονότα αυτής της περιόδου θα πρέπει να πραγματοποιείται ή να εξετάζεται σε σχέση με τα γεγονότα του Άουσβιτς...Εδώ η ιστορία φθάνει στα όριά της».**^[3]

Β. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο ανακαλώ, με ιερή συγκίνηση, στην μνήμη μου την περιήγησή μου, όταν επισκέφθηκα ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας το Ισραήλ, στο Μουσείο του Ολοκαυτώματος, στο Γιαντ Βασσέμ.

1. Θεωρώ αυτό το προσκύνημα ως την κορυφαία στιγμή της τότε επίσκεψής μου στο Ισραήλ. Και υπό τα δεδομένα αυτά αισθάνομαι ότι εξεπλήρωσα αυτονοήτως οφειλόμενο χρέος όταν, όπως ήδη επισήμανα, ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας υπέγραψα το προεδρικό διάταγμα για την ανέγερση του Μουσείου του Ολοκαυτώματος στην Θεσσαλονίκη. Εμείς, οι Έλληνες, πιστεύουμε ότι το Μουσείο αυτό είναι ο ελάχιστος φόρος τιμής στην Ιερή Μνήμη των συμπατριωτών μας Εβραίων που έπεσαν θύματα της ναζιστικής θηριωδίας.
2. Πολλώ μάλλον όταν ήταν Έλληνες κρατούμενοι στο Άουσβιτς οι οποίοι, τον Οκτώβριο του 1944, πιστοί στην Ελληνική παράδοση του Ανθρωπισμού και της Ελευθερίας τόλμησαν να εξεγερθούν μέσα σε αυτό το αδιανόητων βασανιστηρίων κολαστήριο και να προτιμήσουν την στυγνή εκτέλεση από την απάνθρωπη σκλαβιά. Και έτσι, ως γνήσιοι Έλληνες, έδωσαν για μια ακόμη φορά νόημα στον Ύμνο προς την Ελευθερία του Διονυσίου Σολωμού. Ήτοι στον Εθνικό μας Ύμνο τον οποίο, κατά τις μαρτυρίες της εποχής, έψαλαν πριν την εκτέλεσή τους.

Γ. Επιπλέον, επιθυμώ να εξάρω το γεγονός ότι το Μουσείο του Ολοκαυτώματος στην Θεσσαλονίκη θα λειτουργεί και ως λίκνο αντίστοιχων πολύτιμων διδαγμάτων για το μέλλον.

1. Με την έννοια ότι, φυσικά μαζί με τα άλλα αντίστοιχα Μουσεία ανά τον κόσμο, θα στέλνει *urbi et orbi* το εξής μήνυμα: **Κάθε μέλος της Διεθνούς Κοινότητας έχει χρέος να θυμάται, για χάρη του Ανθρώπου και της Ανθρωπότητας, ότι το Ολοκαύτωμα είναι το ειδεχθέστερο έγκλημα κατά της Ανθρωπότητας το οποίο δεν πρέπει να επαναληφθεί, με**

κάθε κόστος.

2. Περαιτέρω δε το Ολοκαύτωμα σηματοδοτεί την απερίφραστη καταδίκη κάθε Γενοκτονίας, όπου Γης. Κάτι που για εμάς, τους Έλληνες, προσλαμβάνει τεράστια σημασία, αφού έχουμε, ως Λαός και ως Έθνος, ζήσει την τραγωδία δύο Γενοκτονιών με βάρβαρο και ακόμη αμετανόητο θύτη την Τουρκία: Της Γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου και της Γενοκτονίας των Ελλήνων της Μικράς Ασίας.

Δ. Εν τέλει, και για την πληρότητα της περιγραφής των ιστορικών δεδομένων των ανά την Ελλάδα Εβραϊκών Κοινοτήτων και των παθών τους, πρέπει να υπενθυμίσω και ότι υπάρχουν σήμερα άκρως διαφωτιστικές μελέτες για την ιστορία των Εβραϊκών Κοινοτήτων στην Θεσσαλονίκη, στα Γιάννενα, στην Βέροια, στην Σίφνο και σε άλλα μέρη της Πατρίδας μας.

1. Επιπλέον, έχουν ιδιαίτερη σημασία οι προσωπικές μαρτυρίες όλων των Ελλήνων Εβραίων που επέζησαν του Ολοκαυτώματος. Διότι αυτοί οι συμπολίτες μας δεν αποτελούν απλώς «ζωντανή Ιστορία», αφού η μνήμη χρειάζεται για να στηρίζει την Ιστορία. Τα όσα αυτοί οι άνθρωποι μαρτυρούν συνιστούν, επιπλέον, ηχηρή υπόμνηση αιώνιου χρέους -όχι μόνο δικού μας, αλλά και όλων των Ευρωπαίων- να καταστήσουμε την Ευρώπη, μέσα από την τωρινή θεσμική της έκφραση ως Ευρωπαϊκής Ένωσης, μία περιοχή της Υψηλίου στην οποία θα εξακολουθήσει να ακμάζει ένας Πολιτισμός πιστός στις αρχές που υπαγορεύουν οι αρχετυπικές του ρίζες, δηλαδή οι απαράγραπτες παρακαταθήκες του Ανθρωπισμού, της Αλληλεγγύης, της Ειρήνης και των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Κάτι το οποίο, δυστυχώς, δεν φαίνεται να κατανοούν επαρκώς οι σημερινές ηγεσίες της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και αρκετών Κρατών-Μελών της. Η σχετικώς πρόσφατη επανέκδοση, για παράδειγμα, της κλασικής μελέτης της Έρικα Κούνιο-Αμαρίλιο και του Αλμπέρτου Ναρ, «*Προφορικές Μαρτυρίες Εβραίων της Θεσσαλονίκης για το Ολοκαύτωμα*»,^[4] συμβάλλει καθοριστικώς στον εμπλουτισμό της ιστορικής μας γνώσης και της εθνικής μας αυτοσυνειδησίας, οπότε λειτουργεί και ως δείκτης πορείας για την πραγμάτωση του κατά τ' ανωτέρω χρέους μας.
2. Η σημερινή εκδήλωση μου παρέχει την ευκαιρία να θυμίσω και πάλι και να τονίσω emphaticώς πως για εμάς, τους Έλληνες, το Ολοκαύτωμα είναι, ταυτοχρόνως, μία χαίνουσα «πληγή» και μία αενάως ηχούσα «καμπάνα». Μία χαίνουσα «πληγή» στο «σώμα» της Ανθρωπότητας, από την οποία ρέει και θα ρέει πάντοτε το αθώο αίμα εκείνων οι οποίοι έπεσαν θύματα μίας αδιανόητης βαρβαρότητας. Και μία αενάως ηχούσα «καμπάνα», η οποία θα χτυπά πάντα πένθιμα για να διατηρεί αμείωτη την εγρήγορση της συνειδήσής μας

προκειμένου να μην πέσει, ποτέ ξανά, στον λήθαργο της λησμονιάς. Γιατί ήταν αυτός ο λήθαργος της λησμονιάς που άφησε να φυτρώσουν εκείνοι οι ζοφεροί εφιάλτες του ναζισμού. Αυτό δεν πρέπει να το ξεχνάμε, κυρίως γιατί πρέπει να έχουμε πάντα κατά νου ότι το Ολοκαύτωμα δεν είναι παρελθόν. Τούτο θα συμβεί μόνο όταν αυτά τα εγκλήματα, τα αδιανόητα, θα είναι μία μεγάλη «σφραγίδα» χαραγμένη ανεξίτηλα στην συνείδηση κάθε Ανθρώπου, άρα θα είναι ένα κομμάτι από το DNA της ίδιας μας της ψυχής, της ψυχής κάθε Ανθρώπου, για να μπορούμε να το μεταδίδουμε και στις επόμενες γενιές. Διότι όσο υπάρχει ο Άνθρωπος -που κουβαλάει μέσα του οινεί εκ φύσεως το καλό και το κακό- θα υποβόσκει αυτός ο μεγάλος κίνδυνος. Το βλέπουμε ακόμη και σήμερα. Το βλέπουμε μέσα από φαινόμενα τα οποία δυστυχώς υποτιμάμε αλλά που μπορεί να μετατραπούν -αν δεν έχουν ήδη αρχίσει να μετατρέπονται- σε νέους εφιάλτες βαρβαρότητας.

Επίλογος

Οι, αναγκαίως ελλιπείς, σκέψεις που εξέθεσα προβάλλουν, θέλω να πιστεύω ευκρινώς, τουλάχιστον το εξής διπλό χρέος, σε όλους μας. Πρώτον, ως μέλη της Διεθνούς Κοινότητας οφείλουμε να θυμόμαστε, για χάρη της ίδιας της Ανθρωπότητας, ότι το Ολοκαύτωμα υπήρξε το ειδεχθέστερο έγκλημα εναντίον της, καθώς προσέβαλε την ανθρώπινη ύπαρξη στον πυρήνα της, απαξιώνοντας πλήρως την αξία του Ανθρώπου, ήτοι της Ζωής, της Ελευθερίας και της Αξιοπρέπειάς του. Επομένως δεν πρέπει να επαναληφθεί, ποτέ ξανά, με κάθε κόστος. Και, δεύτερον, οφείλουμε να μην εφησυχάζουμε, διότι ο κίνδυνος των νοσταλγών του ναζισμού και του φασισμού ξαναπροβάλλει στην Ήπειρό μας, την επανειλημμένως πολύπαθη στο παρελθόν Ευρώπη. Αντιθέτως, πρέπει να λάβουμε υπόψη ιδίως τις ακόλουθες δύο διαπιστώσεις και να δράσουμε αναλόγως: Πρώτον, οι φωνές υποστήριξης ενός, άκρως διαβρωτικού, «ιστορικού αναθεωρητισμού» ακούγονται σήμερα όλο και πιο δυνατές. Οικοδομούν πάνω στην άγνοια και την αδιαφορία αρκετών Ευρωπαίων συμπολιτών μας το στρεβλό, και άκρως επικίνδυνο, πολιτικό τους «αφήγημα» με το οποίο επιχειρούν να αμφισβητήσουν την, εντούτοις αδιάψευστη, ιστορική πραγματικότητα της διάπραξης του εγκλήματος του Ολοκαυτώματος των Εβραίων από τους ναζί. Και, δεύτερον, δεν πρέπει να τρέφουμε την ψευδαίσθηση ότι οι εφιάλτες του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου έχουν οριστικώς απομακρυνθεί, όσο δεν έχουν εκλείψει οι συνθήκες που μπορεί να οδηγήσουν στην επανεμφάνισή τους. Αναφέρομαι, εκ νέου και κατ'εξοχήν, στα πολεμοχαρή συμπτώματα και στην ανεξέλεγκτη διεύρυνση των ανισοτήτων, επέκεινα δε στην υποχώρηση του Κοινωνικού Κράτους Δικαίου που εκμεταλλεύονται, για την ανάπτυξη της δικής τους «δυναμικής», τα ναζιστικά και φασιστικά μορφώματα τα οποία έχουν επανεμφανισθεί, υπό την λεοντή μίας

προφανώς διεστραμμένης δήθεν ασυμβίβαστης «νεωτερικότητας», σε Δύση και Ανατολή και πρωτίστως στην Ευρώπη. Πρέπει, λοιπόν, να αντιμετωπισθούν στην ρίζα τους οι αιτίες που ρίχνουν «νερό στο αυλάκι» των θιασωτών των ολοκληρωτικών ιδεολογιών. Από εδώ, από την Θεσσαλονίκη της Ιστορίας αλλά και του Πολιτισμού ας στείλουμε, προς κάθε κατεύθυνση, το μήνυμα ότι εμείς, οι Έλληνες, και ως Ευρωπαίοι Πολίτες διακηρύσσουμε ότι είμαστε ενωμένοι, αποφασισμένοι και ανυποχώρητοι. Καθώς και ότι οι συνειδήσεις μας παραμένουν διαρκώς σε αντίστοιχη εγρήγορση ως προς την εκπλήρωση του χρέους που μας αναλογεί με βάση την Ιστορία μας και τον Πολιτισμό μας αφότου, εδώ και πολλές χιλιετίες, ξεκίνησε η αδιατάρακτη πορεία δημιουργίας του Έθνους των Ελλήνων.»

[1] *Mark Mazower, «Σκοτεινή Ήπειρος – Ο ευρωπαϊκός εικοστός αιώνας», μετ. Κώστα Κουρεμένου, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2001.*

[2] *Saul Friedländer, «Η ναζιστική Γερμανία και οι Εβραίοι», μετ. Ηλία Ιατρού, εκδόσεις Πόλις, Αθήνα, 2013.*

[3] Από το έργο του *Tony Judt, «Η Ευρώπη μετά τον Πόλεμο», μετ. Ελένης Αστερίου, Τόμος Νο 4, εκδόσεις Αλεξάνδρεια, Αθήνα, 2012, σελ. 247.*

[4] *Έρικα Κούνιο-Αμαρίλιο & Αλμπέρτος Ναρ, «Προφορικές Μαρτυρίες Εβραίων της Θεσσαλονίκης για το Ολοκαύτωμα», εκδόσεις Ευρασία, Αθήνα, 2015.*